

## СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Даркулова, К. Н. Ударение или сингармонизм? / К. Н. Даркулова // Научное обозрение: гуманитарные исследования. – 2013. – № 3. – С. 66-74. – EDN RDQYZJ.
2. Джунисбеков А. Сингармонизм в казахском языке. Алма-Ата: Наука, 1980. 77 с.
3. Жүнісбек Ә. Қазақ тіл білімінің мәселелері – Алматы: «Абзал-Ай» баспасы, 2018. – 368 бет. <https://tilalemi.kz/books/2018019.pdf>
4. Сингармология или неизвестный сингармонизм. Жунисбек А. –Алматы, «Абзал-Ай» баспасы, 2018 ж. – 144 бет. <https://tbi.kz/wp-content/uploads/2020/10/Алимхан-ЖУНИСБЕК.pdf>

## ЕКІ ТІЛДІ ОРТАДА ӨСУДІҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

*Ермекебаева А.Ш.<sup>1</sup>, Мейірбеков А.А.<sup>2</sup>, Әбдірәсіл Л.<sup>3</sup>, Чарыев М.<sup>4</sup>, Бұғұбай А.<sup>5</sup>*

<sup>1,2</sup> *Ағылшын филологиясы және аударма ісі кафедрасының аға оқытушысы, PhD*

<sup>3,4,5</sup> *Ағылшын филологиясы және аударма ісі кафедрасының 4 курс студенті*

<sup>1,2,3,4,5</sup> *Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Түркістан қ.,*

*Қазақстан*

*e-mail: [aisulu.ermekbayeva@ayu.edu.kz](mailto:aisulu.ermekbayeva@ayu.edu.kz)*

*[asylbek.meirbekov@ayu.edu.kz](mailto:asylbek.meirbekov@ayu.edu.kz)*

*[abdurasil.leila1@gmail.com](mailto:abdurasil.leila1@gmail.com)*

*[myrat.charyyev01@mail.ru](mailto:myrat.charyyev01@mail.ru)*

*[aigerimbugubai@icloud.com](mailto:aigerimbugubai@icloud.com)*

**Резюме:** Количество детей, растущих в двух или более языковых средах, в настоящее время очень велико в обществе. Поскольку Казахстан является многонациональным государством, эта тема очень актуальна. Цель исследования-выявить преимущества и недостатки роста в двух или более полиязычных средах. Для этого были поставлены следующие задачи:

-сбор общих сведений о билингвизме;

-обзор исследований с людьми, которые выросли в двух или более языковых средах;

-изучение плюсов и минусов;

**Ключевые слова:** двуязычный, многоязычный, билингвизм, сравнение, возможность.

**Summary:** The number of children growing up in two or more language environments is currently very high in society. Since Kazakhstan is a multinational state, this topic is very relevant. The aim of the study is to identify the advantages and disadvantages of growth in two or more multilingual environments. To do this , the following tasks were set:

-collecting general information about bilingualism.;

-review of studies with people who grew up in two or more language environments;

-study of the pros and cons.

**Keywords:** bilingual, multilingual, bilingualism, comparison, opportunity.

## Кіріспе

Екі тілділік (билингвизм) бірнеше мағынаға ие. Вебстер сөздігінде «Екі тілділік» ұғымын былай келтіреді: « Екі тілде сөйлей алу және оны қолдану, екі тілде де ана тіліндегідей таза сөйлеп, күнделікті ауыз екі тілде пайдалану» [1].

Екі тілде еркін сөйлейтін адамдарды билингвал адам дейміз.

Хаммерс және Бланк билингвизмды былай деп түсіндіреді “Екі тілді қауымдастықта тілдер кодқа айналады, нәтижесінде екі тілдік код бір алгоритмді жасайды сол қауымдастықтағы адамдарды билингвисттер дейміз” [2].

Билингвизм - көптілділік, дербес екі тілде бірдей ойлап, жаза білетін өнер адамдарының психологиясын зерттейтін тіл білімінің әлеуметтік саласы [3].

Әсіресе екі тілді қатар пайдаланатын өнер қайраткерлерінің шығармашылығына ерекше назар аударатын ғылыми бағыт. Осы екі жақты көз қарастан бөлек билингвизмнің анықтамасында осы екі пікірдің бел ортасында жасалған тұжырымдар да бар. Мысалы Титон билингвизм – өзінің ана тілінен басқа тілде, сол тілдің құрылымдары мен концепсиясын пайдалана отырып сөйлеу деп, яғни жәй ғана өз тілінен келесі тілге аударма жасау емес, сол тілде ойлау деп айтады [4].

Сондықтан билингвизмді бір анықтамаға сыйдыру қиын. Осы орайда баса назар аударатынымыз екі немесе одан да көп тілді еркін қолдана алатын жандар болмақ. Екі немесе одан да көп тілді баланың бойына сіңіру өте ерте жастан басталады. Отбасында ата-анасы екі тілде сөйлейтін бала, автоматты түрде екі тілді меңгеріп шыға алады. Мәселен, бала күтушісінің басқа тілде сөйлеуі, баланың күнделікті өмірде онымен қарым-қатынасы арқылы, бала кішкентайынан

екі тілді үйрене алады. Немесе отбасы басқа елге көшіп келгенде, баланың білім ордасында басқа тілде, отбасында басқа тілде қарым-қатынас жасауы және ең маңызды фактор мүмкіндігінше кішкентай кезінен, екі тілде сөйлеп, жазып, тыңдап, оқып бастауы қажет.

**Зерттеу жұмысының әдістемесі.** Зерттеу жұмысын жазу үдерісінде бір ғана тілді және екі тілді ортада өскен балалардың даму ерекшеліктерін салыстыру, анализ жасау секілді зерттеу әдістері қолданылды.

Көп жағдайда екі немесе одан да көп тілді ортада өсудің әсері оң. Себебі бала көп тіл білумен бірге ата-анасына жақын болып келеді немесе осы бірнеше тілді меңгеруінің арқасында басқа адамдармен қарым-қатынас жасау жеңілдей түседі, тіпті ата-әжесімен сөйлесу қиындық тудырмайды. Және екі немесе көп тілді болып, өсіп жетілу сонымен қатар баланың академиялық қабілеттерінде арттырады. Ғалымдардың айтуынша екі не оданда көп тілде сөйлеу мидың жақсы жұмыс жасауына көмектеседі. Сонымен қатар есте сақтау, жаңа нәрсені үйрену жеңіл болады. Олардың ойлау қабілеттерінде ерекше болады. Себебі, кішкентайынан екі тілдің мәдениетін бойына сіңіріп, өмір бойы екі әртүрлі мәдениетті үйреніп, түсініп, құрметтей біледі.

Басқада артықшылықтары билингвал адамдар жұмысқа орналасуы жеңіл, әрі шетелде жұмыс жасауға мүмкіндігі молырақ. Өйткені, қазіргі таңда көп тіл білетін мамандар әр салада кәжет. Кемшіліктері Фернольдттың зерттеуі бойынша билингвал баламен көп монолингвал баланың тілді үйренуі бойынша салыстырма нәтижесінде монолингвал бала ана тілін тез әрі жақсырақ меңгерген. Өйткені бір тілді ортада өскен бала бір тілде қарым-қатынас жасап, бүкіл уақытын бір ғана тілді дамытуға арнап, билингвал ортада өскен баладан деңгейі жоғары болады. Бірақ бұл уақытша, екі тілді немесе одан көп тілді ортада жетілген бала, 2-3 жыл ішінде монолингвалды яғни бір тілдік ортада өскен баланы оңай қуып жете алады [5].

Ғалымдар осы тақырып бойынша зерттеулер жүргізген. Көпшілігі зерттеуінде көп тілді ортада өскен баланың ерекшелігіне баса назар аударған, алайда ерекшелігінен бөлек кемшіл тұстары да бар. Сол кемшіліктерге де мән бере отырып, жүргізген зерттеуі әдістері бойынша билингвал екі ата-анадан сұхбат алынды.

Сұхбаттасқан екі ата-аналарда билингвал ортада дүниеге келмеген. Біріншісі түрікмен және қазақ тілдерінде сөйлей алса, екіншісі тек қазақ тілінде сөйлей алады. Түркімен тілінде сөйлей алатын яғни ана тілі түркімен екі баласымен Түркістанда тұрады, мемлекеттік тілі- қазақ тілі. Қанша балаларына үйретіп көргенімен, түркімен тілін үйрену барысында қиындықтар көбейеді. Себебі қажеттілік жоқтығын түсінеді. Екі тілдің дыбыстану ерекшеліктері де әсер етеді. Бірінші отбасында екі тілді балаларға үйрету қиынға соқпайды. Себебі олар Түркіменстанда тұрады, ол жерде күнделікті өмірде екі тілді бірдей қолданылады. Сондай ақ анасы өзі билингвал өскен соң қалай үйрету керектігін білді. Ойындар, ертегілер, жаттығулар, әріп үйрену үшін және сол тілде түстерді үйрену үшін кітаптар пайдаланады және бұл әдіс жемісті болды.

**Қорытынды.** Зерттеу нәтижелерін қорытындылай келе, келесідей қорытынды жасауға болады: Билингвизм - жеке адамның немесе қоғамның екі немесе бірнеше тілді меңгеруі. Екі тілді меңгеруді зерттеу өте маңызды, өйткені ол академиялық көрсеткіштерге нақты әсер етуі мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, сөздік қоры оқу үлгерімі мен сауаттылықтың көрсеткіші болып табылады. **Екі тілді адамдардың танымдық құрылымы әр түрлі.** Нақтырақ айтсақ, IQ факторлардың көп болуымен түсіндіріледі; Бұл дегеніміз, даму барысында бірнеше тілді білетіндерде танымдық қабілеттер әртараптандырылады. Сауалнама нәтижесінде екі ата-анада, екі немесе көп тілді ортада өсудің жақсы жақтарымен қатар жаман жақтары бар екенін айтты. Жақсы жақтары жаңа тіл үйренуге деген талпыныстары артып, шет елге шығу, жұмыс табу мүмкіндіктер көбейеді. Жаңа көзқарастар қалыптастырып басқа мәдениеттерге тез үйренісіп, адаптация жасау оңай болады. Екінші ананың айтуынша көп тіл білудің қаншалықты жақсы жақтары көп болсада, баланың өзі екінші тілді үйренуді қаламаса, еңбегіңіз далаға кетеді. Және күштеп үйреткіңіз келсе бала ол тіл туралы негативті ойлай бастайды.

#### ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Merriam-Webster FAQ", Retrieved January 24, 2008.
2. Hamers J.F., Blanc M., Bilingualism and Bilingualism, Cambridge University Press: Cambridge, 2000.
3. Жантану атауларының түсіндірме сөздігі, "Сөздік-Словарь", — Алматы, 2006, - 384 б.
4. Gullifer J.W., Titone D., Characterizing the social diversity of bilingualism using language entropy, Bilingualism: Language and cognition, 2020, 94p.
5. Fernald A., Childhood Bilingualism: Research on infancy through school age. Multilingual Matters: Clevedon, 2020.